

Ігор Качуровський

Про деякі відгуки шекспірівської музи в еспанській та еспаномовній літературі

Це не дослідження й не розвідка, а те, що в Галичині називали колись «причинок» – коротенька принагідна інформація про кілька випадків еспаномовної «шекспіріяни».

Почнімо з Еспанії. На тлі загального занепаду еспанської літератури в минулому сторіччі (занепад поглиблювався довго й повільно, а припинився раптово й відразу з появою так званої «генерації дев'яносто восьмого» – а поява ця є, як відомо, конкретним запереченням матеріалістичного детермінізму в літературі...) серед небагатьох світлих постатей виділяється драматург Мануель Тамайо-і-Бавс. Народився він 1829 р. в Мадриді, в родині акторів. Писати почав рано, переробляв п'єси Шіллера, написав «драму жахіть», потім перейшов до психологічної драми. 1859 р. його обрано членом Еспанської Академії, 1869 р. з'явилася його п'єса «Нова драма». Бездоганне знання законів сцени, базоване на особистому досвіді і на досвіді всієї театральної родини Тамайо, рівно ж сполучення традицій еспанського театру Золотої Доби з традиціями театру Шекспіра характеризують цей твір. Дія «Нової драми» відбувається в Шекспіровому театрі, почасти – за кулісами, почасти – на сцені. Дійові особи – сам Шекспір та актори його трупи. Мануель Тамайо вдало використовує мотиви й технічні засоби шекспірівської трагедії; зокрема підміна листа, сцена на сцені і кривава розв'язка з кількома смертями одночасно – лучать цей твір із «Гамлетом». Шекспір у «Новій драмі» виступає як просвітлений мудрець, втілення справедливості, як шляхетний суддя, що сам виконує свій присуд. За зразком англійського драматурга, Мануель Тамайо щедро пересипає свій твір афоризмами й сентенціями, себто думками, висловленими в загальній формі. Наприклад: «Заздрість ставить перед очима чудові скла, крізь які людина бачить у собі все погане й мале, а в інших усе велике й гарне...» Або ще: «Людина, що її ненавидимо, приваблює так само, як та, яку любимо». У душі Шекспіра також антифеміністичні висловлювання Йорика – головного героя драми:

Ні, вона не помре. Її біль – це брехня! Її плач – це брехня!
Усе брехня! Вона ж жінка!

Українською мовою «Нову драму» переклав Микола Палій. Книжка вийшла 1972 р. у видавництві Ю. Середяка в Буенос-Айресі. Перекладач – добрий знавець еспанської мови й літератури, чого,

на жаль, не можу сказати про мову українську. Між іншим, у Москві «Нова драма» Мануеля Тамайо ішла під назвою «Бідний Йорик», і доводиться визнати, що назва, надана російським перекладачем, ліпше пасує до твору, ніж оригінальна авторська.

Та ледве чи хтось із еспаномовних літераторів дорівнював у знанні Шекспіра аргентинцеві Борхесу (1899 - 1986), який успадкував від свого батька любов до англійського письменства. У творах Хорхе Люїса Борхеса (мабуть, таки найбільшого поета другої половини ХХ ст.!) постійно натрапляємо на імена як самого Шекспіра, так і його героїв. У поезії «Саксонець (449 A. D.)»:

Приносив ті слова, що стали суттю
Тієї мови, що піднеслась потім
До музики Шекспіра...

Або в «Сниться комусь» (поезія в прозі):

Наснився Йорик, що завжди живе в словах
ілюзорного Гамлета.... (Про Борхеса див. мою статтю
в журналі «Визвольний шлях», ч. 2, за 1987 р.)

З-поміж аргентинських поетів до шекспірівської тематики також звертався Леопольдо Люгонес, автор десятка поетичних збірок, один з перших модерністів Латинської Америки. Люгонес народився 1874 р. в провінції Кордоба, вчинив самогубство 1938 р. в Тігре (точніше – у відпочинковій оселі «Трапесон» на ріці Парана де ляс Пальмас).

Сонетіно "Luna maligna" втратило б усякий глузд, якщо б я не зберіг, за прикладом Є. Маланюка («Чому зовем ми місяцем її?») та Ореста («То ліси, оболоти і озера шир зачакловані люни нігою») жіночого роду «героїні» цього твору...

У перекладі я затримав силабічний розмір оригіналу.

Люна зловісна

В її зрадливій вдачі –
Втома від насолоди;
Золотить і пригоди
Вона – і зір котячий.

Поет берігся наче
Її нічної вроди.
Та целібат від шкоди
Не вбережеш, юначе.

Шекспір колись достоту
Уславив її цноту.
Та ледь Джульетту юну

Із люною пов'яже,
"Swear not by the moon" скаже:
«Не присягайся на Люну».

Мексиканський поет Хуан де Діос Песа (народився 1852 р., помер 1910 р.) був дипломат за фахом, жив у Мадриді, залишив кільканадцять збірок віршів. У довідниках він фігурує як представник романтизму. Творчість його відома мені лише з

антологій. Завдяки дохідливості й простоті своїх віршів Хуан де Діос Песа досі зберігає популярність у країнах Латинської Америки (не забуваймо, що Іспанія та іспаномовні держави Латинської Америки творять певну культурну єдність): його поезію «Сміятись плачучи» я вперше почув від портового робітника в Буенос-Айресі. Поезія має ілюстративний характер: вона ніби тлумачить відому антиметаболу Шекспіра:

«Часом сміється плач і плаче сміх.»

До речі, цю саму антиметаболу використав колись Микола Вороний:

Будь гордий же! Не зраджуй серця ти,
Як плаче сміх, як плач сміється...

Наводжу твір Песа в моєму перекладі:

Сміятись плачучи

Бувало, перед Гарріком-актором
Англійський люд, під оплески, схилився.
– Найщасливіший ти! – кричали хором, –
Найліпший з коміків! – А той сміявся.

Шляхетні лорди, вічні жертви спліну,
Важкі і чорні переживши ночі,
На короля акторів на хвилину
Подивляться – і кожен з них регоче...

...До лікаря, що був у місті знаний,
З'явився раз клієнт блідий, скорботний.
– Терплю, – промовив, – муку несказанну,
І це засвідчить вигляд мій маркотний.

Ніщо мені не любе і не миле,
Мені ім'я і слава без потреби,
Від спліну жити вже не маю сили,
І тільки смерть приваблює до себе...

– Мандрівкою розважтесь! – Скрізь бував я!
– Читайте більше! – Скільки ж бо читати!
– Шукайте пестошів! – Це марнослав'я!
– Не дошкуляє бідність? – Я багатий.

– Придбайте титул. – Шляхтичем вродився.
– Дружіться. – Маю люблячу дружину.
– Яка ж сім'я? – Зі смутком поріднився,
Серед могил знаходжу я родину.

– Чи хтось із друзів залишився з вами?
– Були. Але ярма вже не вдягну я:

Усіх живих я зву тепер катами,
Усіх померлих «друзі» іменую.

– Тут, мабуть, з ліками не буде ладу,
Та піддаватись відчаю не гоже.
Як мій рецепт я вам даю пораду:
Вас тільки Гаррік врятувати може.

– Хто? Гаррік? – Так. Його, життям розбиті,
І розчаровані шукають люди.
Немає ліпших коміків на світі,
Де б він не був – лунає сміх усюди.

– І я сміятимусь? – О, він зуміє...
Бож радощі – його незмінна лепта...
– Ну, коли так, нема мені надії:
Той Гаррік – я! Змініть мені рецепт!

.....

Мов карнавал, весь світ жартує з нами,
І маскарад життя минає тінню.
І ми вчимось – сміятися сльозами
І обертати плач на реготіння...

З чотирьох експлікативних строф, які всебічно розгортають шекспірівську тему (і які справді необхідні для сприймання портового робітника) я залишив у своєму перекладі тільки одну – останню.

Та найразючіший випадок впливу Шекспіра на еспаномовну літературу маємо не в художньому творі, а в особистій долі аргентинської поетеси Альфонсіни Сторні: серед її недрукованих і не зібраних за життя творів зберігся сонет, присвячений Офелії Уерго, де Альфонсіна пригадує шекспірівську

Сумну Офелію, що вмерла серед квітів...

Закінчується сонет так:

Твоя білява постать, рухи милі –
Це те веселе плюскотіння хвилі,
В чийому ритмі має вмерти горе.....

Під час читання цих рядків, мабуть, не тільки мені пригадаються «Ритми» Лесі Українки:

Хотіла б я уплисти за водою,
Немов Офелія уквітчана, безумна...

У Лесі це було тільки поетичне бажання... Альфонсіна, доводячи зайвий раз, що життя наслідує літературу частіше, ніж література – життя, цей намір здійснила...